

ŽIVOT I DJELO DRAGUTINA ANTUNA PARČIĆA

(U povodu 150. obljetnice rođenja i 80. obljetnice smrti)

Mihovil BOLONIĆ

Za bolje i pravilnije shvaćanje života i djelatnosti Dragutina Parčića potrebno je prije svega uočiti kulturne ambijente u kojima se odgajao, živio i djelovao. Bez tih kulturnih prilika Parčić, vjerojatno, ne bi bio učinio ono što je učinio. To posebno vrijedi za njegovo djelo za glagoljsku stvar. Kulturni ambijenti koji su utjecali na Parčićevo životno usmjerenje, posebno glagoljaško, jesu Vrbnik – mjesto njegova rođenja i njegova pripadnost redovničkoj zajednici franjevaca trećoredaca glagoljaša i s time u vezi osobito njegov boravak u trećoredskim samostanima – u Glavotoku i Zadru.

I. VRBNIK – MJESTO ROĐENJA

Dragutin Antun Parčić rodio se u starodrevnom i opjevanom Vrbnik-gradu¹, 26. svibnja 1832, kao posljednje dijete seljačkih roditelja Josipa i Marije rođ. Petriš. Na krštenju dobio je ime Antun, dok mu je Dragutin redovničko ime. Kao dječak pokazao je posebnu sklonost za školu i nauku. Kad je dorastao za školu² dođe u ruke tadašnjem učitelju početne muške škole u Vrbniku, svećeniku Petru Petrišu, kasnijem kanoniku u Krku, rođaku po majci. Bio je odličan učenik i svojom nadarenošću i marljivošću svratio je na sebe pozornost ne samo učitelja i svojih roditelja već također i drugih mjesnih svećenika. Svi su bili složni da mali Antun mora nastaviti školovanje. Posebnu je pažnju svratio na sebe time što je već kao početnik u školi počeo risati i rezati slova. Zbog toga ga je, kako je sam znao spominjati, često pozivao na odgovornost njegov strogi učitelj. Ta svoju sklonost za rezanje slova Parčić će kasnije znati dobro iskoristiti.³

Činjenica što je Parčić rođen u Vrbniku odigrat će važnu ulogu u njegovom životu i radu. Vrbnik je, naime, od pamtivijeka bio kulturni centar koji je imao „odlučnu

1 O Vrbniku usp. Mihovil BOLONIĆ, *Vrbnik nad morem*, Krčki zbornik 9, 1981.

2 O školi u Vrbniku vidi I. GRŠKOVIĆ, *Školstvo i prosvjeta u Vrbniku u doba crkvene uprave*, Krčki kalendar 1941, str. 65–98; M. BOLONIĆ, *n. dj.*, str. 181–189.

3 M. BOLONIĆ, *Parčiceva tiskara u Glavotoku*, Rijeka 1965, osobito str. 20.

Dragutin Antun Parčić (1832–1902)

ulogu... u životu cijeloga otoka Krka pa i svega hrvatskog naroda. Vrbnik je u malom na svoj način i u svom smjeru sličan samom slavnom Dubrovniku..."⁴ Kao sjedište starodrevnog seoskog kaptola, koji je redovito imao velik broj popova glagoljaša, imao je i svoju, iako privatnu, školu iz koje su izlazili ne samo popovi glagoljaši već također i brojni notari (bilježnici) i drugi pismeni ljudi. U tom smislu J. Petriš piše: „Imil je Vrbnik laginju za činit popi, zač je imel dobrih učitelji za upravljat dicu udilje od ditinstva”.⁵ Isto tako „Vrbnik je imil dobrih meštar od skul.”⁶ Godine 1835. počela je u Vrbniku radom i javna početna muška škola, koju su do god. 1880. vodili isključivo vrbnički svećenici.⁷

S time u vezi mogao je Petriš zapisati: „Biližim, da je Vrbnik imil u svaku doba ljudi mnogo mudrih...”⁸ I doista, počevši od poznatog popa Blaža Baromića⁹ i tolikih neznanih, ali zaslužnih popova glagoljaša i brojnih glagoljskih notara, pa do najnovijih vremena imao je Vrbnik uglednih kulturnih i narodnih trudbenika. To osobito dolazi do izražaja u drugoj polovici 19. stoljeća, kad će Vrbnik uz tri krčka biskupa (B. Bozanić, I. Vitezić i Fr. Feretić) imati više kanonika u Krku, Senju i Rimu, brojne ugledne svećenike i oveću skupinu školovanih ljudi (pravnika, profesora, učitelja) od kojih su se mnogi istakli kao kulturni radnici, a drugi u političkom i javnom životu, odigravši odlučnu ulogu ne samo u životu otoka Krka već također i hrvatskog naroda uopće.¹⁰

Vrbnik je uz to od davnine bio glagoljaški centar što će posebno doći do izražaja u životu i djelu D. Parčića. Vrbnik je još od 11. st. bio sjedište seoskog kaptola koji je redovito imao velik broj popova glagoljaša i mladih žakana. U bogoslužju služili su se starohrvatskim jezikom i glagoljskim pismom. Iz njihove sredine, iz njihovih skriptorija, proizašli su brojni glagoljski rukopisi. Premda su mnogi nestali, do danas je sačuvano oko 105 takvih tekstova koji su nastali u Vrbniku ili su povezani s Vrbnikom. Najvažniji među njima su 4 glagoljska brevijara (najstariji iz 13–14. st.) i 2 misala (15. st.). Vrbnički žakani i popovi glagoljaši pisali su knjige i za druge. To im je često bio izvor prihoda. U tom smislu C. Richtman piše da je Vrbnik „bio stvarni centar glagoljštva”, te da je obrednim knjigama snabdijevao i župe na hrvatskom kopnu koje su spa-

4 N. ŽIC, *Mi sebe slabo poznamo i cijenimo*, Krčki kalendar 1955, New York, str. 23.

5 I. GRŠKOVIĆ – V. ŠTEFANIĆ, „*Nike uspomene starinske*” Josipa Antuna Petrisa (1787 – 1868), Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 37, str. 113 (dalje: PETRIŠ).

6 ISTO, 114.

7 Vidi bilj. 2.

8 PETRIŠ, 114.

9 Pop Blaž Baromić rodio se u Vrbniku prije 1450, a umro vjerojatno u Senju poslije 1505. Prema jednom glagoljskom zapisu u III. vrbničkom brevijaru služio je mladu misu u Vrbniku 27. listopada 1471. Kasnije se u ispravama spominje kao kanonik u Senju. Od njega nam je sačuvan glagoljski kodeks, brevijar popa Mavra, koji je Baromić počeo pisati kao žakan u Vrbniku 1460. U Mlecima je nadzirao tisak glagoljskog brevijara (1493), a u Senju, kao jedan od osnivača senjske tiskare, sudjelovao je u izdanju glagoljskog misala (1494). Tu je tiskana i njegova *Spovid općena* (1496). Više o Baromiću vidi M. PANTELIĆ, *Kulturni ambijent djelovanja Blaža Baromića, pisca i štampara glagoljskih knjiga*, Senjski zbornik VI, str. 31–43.

10 M. BOLONIĆ, *Vrbnik*, 190 i d.

dale pod krčku biskupiju, „pa se u njemu nužno okupio veći broj glagoljaša, prepisivača-kaligrafa, što s jedne strane objašnjava mnoštvo rukopisa koji su odande potekli, te činjenicu da su tamo nastali najljepši rukopisi...”¹¹

Uz to treba ovdje naglasiti da su vrbnički glagoljaši obavljali zajedničku koralnu službu (konventualnu misu i oficij) ne samo u nedjelje i blagdane već i svakog dana, kojoj su redovito prisustvovali i vjernici. Stoga su, prema Petrišu, mnogi stariji ljudi zajedno sa svećenicima pjevali „malo da ne svaki psalam, i svaku antifonu”, jer „bistro svaki dan prostim glasom čujahu glagoljskim jezikom moliti, a u blagdan pivajući; jer za pivati bijahu izučeni jako naši redovnici još od dinstva...”¹² A mali dječaci poviše su služili („odpivali”) svećenicima kod mise. To sve vrijedi i za Parčićeve roditelje, posebno njegovu majku koja ga je u naručju nosila u crkvu. I tako možemo reći da je mali Antun već s majčinim mlijekom usisao ljubav za glagoljicu i glagoljsku stvar. A kad je ponarastao i sam išao u crkvu, počeo je zalaziti u sakristiju te je kao ministrant „otpival” kod mise brojnim glagoljašima. S njima je u koru recitirao ili pjevao glagoljski oficij te je već zarana znao napamet neke psalme, antifone i molitve. Tu se već upoznao i s glagoljskim knjigama – misalom i časoslovom. To sve nije moglo ostati bez utjecaja na Parčića. I zato je tu, u Vrbniku, Parčić otkrio prvu ljubav i zanimanje za glagoljsko bogoslužje.

II. PARČIĆ MEĐU TREĆORECIMA GLAGOLJAŠIMA

1. Nadošlo je vrijeme da mladi Parčić napusti svoj glagoljaški Vrbnik i pođe na više škole. Ali kamo? Njegovi roditelji bili su siromašni seljaci te su živjeli skromno brinući se za brojnu obitelj. Stvar će riješiti njegov rođak, franjevac-trećoredac o. Roman Gršković, predstojnik trećoredskog samostana u Glavotoku. Čuo je mnogo dobra o njemu i zato ga uzima pod svoju zaštitu i primi kao dječaka u svoj samostan. Budući da je bio još premlad za gimnazijske nauke, o. Roman ga kroz dvije godine zadrži u glavotočkom samostanu spremajući ga za latinske škole. U međuvremenu polazio je njemačko-talijansku glavnu školu u Krku, na kojoj je bio ravnatelj i vjeroučitelj Mate Volarić iz Vrbnika¹³, koju završi s najboljim uspjehom.

2. U jesen 1843. napustit će Parčić Glavotok, obukavši prije redovničko odijelo i uzevši ime Dragutin koje će zadržati do smrti, te otići u gimnaziju u Zadar. Tamo će živjeti u samostanu franjevaca trećoredaca sv. Mihovila do god. 1854, pohađajući javnu gimnaziju i kasnije bogosloviju u nadbiskupskom sjemeništu. U gimnaziji je bio jedan od najboljih učenika, ljubimac svojih profesora, te je zbog toga bio više puta nagrađen knjigama.¹⁴ Posebno je ljubio hrvatski i staroslavenski jezik. Završivši i bogoslovski studij najboljim uspjehom bio je god. 1855. zaređen za svećenika. Kao redovnik bora-

11 C. RICHTMAN, *Po maloj i veloj noti*, Dometi 7, 1969, 35.

12 PETRIŠ, 107.

13 O M. Volariću vidi M. BOLONIĆ, *Parčićeva*, str. 29, bilj. 10.

14 N. GREGOV, *Knjižnica samostana sv. Marije u Glavotoku*, Vjesnik franjevaca trećoredaca, Zagreb 1981, br. 1, 23.

vio je u raznim samostanima svoje provincije: u Prvić-Luci, Školjiću kod Preka, Zadru, Krku i Glavotoku.¹⁵

3. Ovaj drugi dio života postavio je Parčića u jedan drugi kulturni ambijent koji će se uvelike odraziti u Parčićevoj djelatnosti. Svojim dolaskom u Glavotok Parčić dolazi u vezu i postaje član franjevac trećoredaca.¹⁶ Budući da su oni u bogoslužju i u domaćem redovničkom poslovanju upotrebljavali isključivo hrvatski jezik i glagoljsko pismo, prozvani su glagoljašima. Stoga su mnogi sačuvani glagoljski rukopisi vezani uz trećoredske samostane, osobito one u Glavotoku i Portu, a manje uz onaj u Krku koji datira tek od god. 1783.¹⁷ Tako se u arhivu u Portu čuva oko tridesetak glagoljskih rukopisa, pretežno knjiga samostanske administracije. S istim samostanom povezani su i slijedeći rukopisi: listovi brevijara (14. st.), misala (15. st.), kalendara (15. st.), te razni zbornici (Žgombićev, 16. st.; Sabljicev, 17–18. st.; Hrzićev, 18. st. i dr.).¹⁸ U istom arhivu čuvaju se i sva izdanja liturgijskih glagoljskih knjiga tiskanih poslije 1600. godine u više primjeraka.¹⁹

Vrlo mnogo glagoljskih rukopisa, od kojih su neki iz 14. i 15. stoljeća, vezani su uz trećoredski samostan u Glavotoku s kojim je povezan veći dio života Dragutina Parčića. Od posebnog je značenja za Glavotok to što je tamo neko vrijeme živio plodni pisac o. Šimun Klimantović (prva pol. 16. st.). Sa spomenutim samostanom povezano je 36 sačuvanih glagoljskih rukopisa, od kojih se 25 nalazi izvan Glavotoka. Ovamo spadaju Klimantovićeve obrednici (1509. i 1514) i njegova zbirka Indulgencija (1511), zatim Ivančićev zbornik (1395. i 15. st.) i zbornik fra Antuna Depope (17. st.).²⁰ Sa samostanom u Glavotoku povezane su i dvije glagoljske inkunabule, glagoljski misal iz god. 1483. i *Spovid općena* (Senj 1496)²¹, koje se čuvaju u Provincijalatu u Zagrebu. Prema Ivančiću u Glavotoku su bile još dvije glagoljske inkunabule, tj. *Naručnik plebanušev* (Senj 1507) i *Korizmenjak* (Kvarezial) fra Ruberta (Senj 1508).²² Nadalje se u gla-

---

15 Usp. DAROSLAV (Kvirin Kl. Bonefačić), *Dragutin A. Parčić*, Krk 1903; M. BOLONIĆ, *Parčićeva*; I. RADIĆ, *Fra Dragutin Parčić*, *Vjesnik provincije franjevac trećoredaca glagoljaša*, Zagreb 1963, br. 1, 2 i 3; S. IVANČIĆ, *Povjestne crte o samostanskom III. redu*, Zadar 1910, str. 197–200.

16 Franjevci trećoreci glagoljaši nastali su od trećeg reda što ga je sv. Franjo osnovao 1221. za svjetovnjake oba spola. Neki od njih, koji nisu bili oženjeni, počeli su se udruživati i živjeti zajedno najprije kao pustinjaci, a zatim od 1289. potvrđeni od pape Nikole IV. kao zaseban i pravi crkveni red. U Hrvatskoj se javljaju već u 13. st. živeći kao pustinjaci, a u 15. st. ih Matej Bošnjak organizira u samostane koji tvore posebnu provinciju /Zadar, Školjić, Zagalav, Glavotok (1468), Porat (1480)/.

17 O samostanu u Krku vidi S. IVANČIĆ, *n. dj.*, 228–231.

18 V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, JAZU, 1960, 106–130.

19 M. BOLONIĆ, *Tiskane glagoljske knjige krčkih glagoljaša*, *Croatica Christiana periodica*, Zagreb 1980, br. 5, str. 1–40.

20 V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, 131–147.

21 J. BADALIĆ, *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb 1952; S. IVANČIĆ, *n. dj.*, 127–128, 219.

22 S. IVANČIĆ, *n. dj.*, 218; N. GREGOV, *n. dj.*, 21–22.

votočkoj knjižnici nalaze i tiskane glagoljske knjige: misali (Levakovićev, Paštrićev, Karamanov i Parčićev) i časoslovi (Levakovićev, Paštrićev i Gocinićev). I jedni i drugi su u više primjeraka.²³

I tako je Parčić dolaskom u Glavotok došao u ambijent gdje je sve zračilo glagoljaškom tradicijom, a on nije mogao a da ga ne udiše i tako još više uzljubi glagoljicu. Tamo je dnevice živio u krugu starih glagoljaša i s njima sudjelovao u koralnoj službi i drugim pobožnostima, sve na staroslavenskom jeziku. Na Glavotoku je Parčić zatekao zadnje redovnike-glagoljaše koji nisu poznavali latinski jezik. O njima o. I. Radić piše: „Bili su to fratri staroga kova odjeveni u bedeni od domaće vune, koji su svaki za sebe obrađivali posebni vrtić..., pravi samostanci (poenitentes haeremitaе), koji bi se rijetko odalečili od svoga samostana, podranili bi da iz starih i poderanih misala i brevira iščataju svetu misu i oficij...”²⁴ Ovaj odsjek Radić završuje: „Tako je mali Antun, pred kojih 100 godina zatekao Glavotok u svojem legendarnom obliku. Proživio je doba glagoljaša, razumijući ih: *nemaju misala ni brevira ni rituala.*”²⁴ Tu, u Glavotoku, Parčić je upoznao što posebno žulja glagoljaše, tj. nedostatak knjiga. Ta će ga misao pratiti kroz cijeli život.

4. Godine 1843. Parčić napušta „glagoljašku školu” u Glavotoku i polazi na „više latinske škole” u Zadar. Tamo se uklapa u treći glagoljaški centar – u samostan trećoredaca sv. Mihovila u Zadru. Ondje je zatekao još živa učenog i naobraženog o. Benedikta Mihaljevića, koji je od 1823. do 1855. bio profesor staroslavenskog i hrvatskog jezika u tamošnjem bogoslovskom sjemeništu.²⁵ Mihaljević ga, videći Parčićevu nadarenost i ljubav za glagoljicu, potiče i oduševljava za rad u tom smislu, gledajući već tada u njemu svoga dostojnog nasljednika na katedri za glagoljicu i hrvatski jezik koja je do tada redovito bila povjerena glagoljaškoj provinciji franjevac trećoredaca. To će biti i vruća želja samoga Parčića koji će dvaput (1866. i 1870) pokušati da postane profesor staroslavenskog jezika na zadarskoj bogosloviji, jer je „staroslavenski jezik, stvar mala, ali važna u sadašnje doba; za to prikladno bi bilo poštogod i koristno da se to može našoj državi povratiti...”²⁶ Međutim, do toga nije došlo, jer se tome odlučno protivio zadarski nadbiskup Petar Maupas (1862–1891); vjerojatno zbog političkih razloga.

Na Parčićev interes za glagoljsku stvar imale su ne mali utjecaj i njegove prisne i suradničke vez s poznatim glagoljašem Ivanom Brčićem, koje su počele već za Parčićevog bogoslovskog studija. Parčić je pomagao Brčiću ne samo pri sastavljanju njegova

---

23 Vidi bilj. 19.

24 I. RADIĆ, *n. dj.*, 7.

25 Benedikt Mihaljević, trećoredac-glagoljaš, rođen je u gradu Krku 15. kolovoza 1768. Po svršetku filozofskih i bogoslovskih nauka u Italiji dolazi u Zadar, gdje je ostao do svoje smrti, 21. siječnja 1855. U redu je obnašao službu tajnika provincije, zatim je bio više vremena redodržavnik (provincijal). Uz to je u Zadru bio profesor gramatike, retorike i filozofije. U bogoslovskom sjemeništu predavao je bogoslovske predmete i crkvenu povijest, a na gimnaziji hrvatski i grčki jezik. Godine 1823. bio je carskim dekretom imenovan profesorom staroslavenskog i hrvatskog jezika u zadarskom bogoslovskom sjemeništu, i to je ostao do smrti. Opširnije vidi S. IVANČIĆ, *n. dj.*, 187–191.

26 Parčić u pismu provincijalu od 15. siječnja 1866.

djela *Chrestomathia linguae veteroslavenicae caractere glagolitico* (Prag 1859), već mu je za isto djelo pripremio odlomke iz vrbničkih misala (1456. i 1462). Brčić mu je bio za to jako zahvalan. Isto tako je pomogao Brčiću u sabiranju i priređivanju gradiva za njegove *Ulomke Sv. pisma* (Prag 1865–1871).

III. PARČIĆEVA LEKSIKOGRAFSKA DJELATNOST

1. Parčić je stekao posebne zasluge kao leksikograf i jezikoslovac. Sam je znao pripovijedati kako je već u njemačko-talijanskoj školi u Krku bilježio na listiće hrvatske riječi i pomalo im dodavao talijansko značenje, kad bi ga sam čuo i naučio.²⁷ I već kao svršeni gimnazijalac i mladi bogoslov sastavio je mali talijansko-hrvatski rječnik od oko 120 stranica, koji je izdao Karletzky u Rijeci te je u ime honorara dobio 20 forinti.²⁸ Međutim, važnu i odlučujuću ulogu u Parčićevoj leksikografskoj djelatnosti i u izdavanju rječnika odigrala je njegova privremena služba nastavnika hrvatskog jezika na zadarskoj realci (1857. i 1858). To će vrijeme iskoristiti da dovrši svoj hrvatsko-talijanski rječnik.

Za bolje shvaćanje stvari ovdje treba naglasiti da se u Parčićevo doba u Dalmaciji i u Istri, po gradovima i gradićima, govorilo i pisalo talijanski, te su i škole bile talijanske, kao i javna uprava. Posljedica toga je bila da čak i narodni ljudi i vođe narodnog pokreta, koji su bili odgojeni u talijanskim školama, nisu uvijek dobro poznavali materinski jezik. Stoga se osjećala potreba hrvatsko-talijanskog i talijansko-hrvatskog rječnika kao i gramatike hrvatskog jezika. Toj vrućoj potrebi prvi će doskočiti Parčić.

2. Parčić je već kao mladi bogoslov sastavio talijansko-hrvatski rječnik koji je bio tiskan u Rijeci. Započeto djelo nastavit će i kao bogoslov sakupljajući riječi za svoje rječnike. O tome nam je I. Radić zabilježio: „Parčić, inače vatren ilir, nije imao vremena da se bavi politikom, ali je našao vremena ne samo da prekopā Mikaljine i Della Belline rječnike, već mi nekoji rekoše da obiđe svoj otok Krk i da u šumi njegovih dijalektalnih inačica pronade novih riječi koje će i moderna hrvatska leksikografija s uspjehom upotrebiti.”²⁹

Plod toga njegovog upornog rada bio je *Rječnik ilirsko-talijanski*, Zadar 1858. O potrebi takvog rječnika Parčić u predgovoru istog piše: „Ova i susjedne pokrajine jur odavna osietiše potrebu priručnog rječnika, koji bi usporedio značenje ilirskim s talijanskim riječi...” Kod pisanja svoga rječnika Parčić je posebno mislio na učenike te u vezi s time ističe: „...uzdam se da će i moj trud, bio on kakav mu drago, učeća mladež, kojoj je upravo namijenjen, dragovoljno primiti, i njim se u učenju i poznavanju jezika materinskoga okoristiti...” Parčićev rječnik bio je, uz neke zamjerke, što nije čudno jer se radilo o prvom takvom djelu, od kritičara vrlo lijepo primljen te je u vrlo kratko vrijeme bio rasprodan.³⁰

27 DAROSLAV, *n. dj.*, 6.

28 ISTO, str. 9; M. BOLONIĆ, *Parčićeva*, 9.

29 I. RADIĆ, *n. dj.*, 8.

30 Z. VINCE, *Leksikografski pokusaji u Dalmatinskoj Hrvatskoj 19. stoljeca*, Forum, 1927, br. 1–2, 287.

Sve se više osjećala i potreba jednog talijansko-hrvatskog rječnika. Tu živu potrebu osjeti i Parčić i veli kako i mladež i ljudi u javnim službama imaju isključivo talijansku kulturu, a ipak imaju potrebu da govore jezikom većine, tj. hrvatski. I zato, deset godina kasnije, izlazi u Zadru u izdanju braće Battara *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*, god. 1868. Uz riječi dodao je i fraze i izričaje iz znanosti, tehnike, zakonodavstva i slično. U tome se razlikuje od prvog i zato ga je Parčić smatrao znatno boljim. „Narodni list” (1867, br. 65) izražava veselje što će se rječnik pojaviti te će doskočiti „jednoj velikoj nestašici, buduć da naša novija književnost još nije imala takva rječnika...” koji će biti opširniji i savršeniji od maloga rječnika iz 1858. godine.³¹ I kod ovog rječnika Parčić ima posebno u vidu učenike, te se nada da će time „olakotiti učećoj se mladeži put k obširnijem poznavanju hrvatskog jezika” (Uvod). U tom rječniku, koji obasiže 1058 dvostupačnih stranica, također donosi i „osobna imena mužka i ženska” i „zemljopisna imena”.

Izdavači u predgovoru talijansko-hrvatskog rječnika (1868) najavljuju, da će u najskorije vrijeme dati ponovno u tisak prvi dio rječnika, tj. slovensko-talijanski, i to ispravljen i povećan. I doista, u proljeće 1874. izlazi drugo izdanje Parčićeva *Rječnika slovensko-talijanskoga*, koje izlazi u nakladi braće Battara. Ovaj rječnik doživjet će i svoje treće ispravljeno i povećano izdanje pod naslovom *Hrvatsko-talijanski rječnik* u nakladi Narodnog lista u Zadru (1901).

Kad je već bio u Rimu, prvi dio svoga boravka u vječnom gradu Parčić posvećuje pripremanju drugog izdanja talijansko-hrvatskog rječnika, koji izlazi u Senju god. 1887. u nakladi H. Lusteru, u većem formatu s 932 dvostupačne stranice, pod naslovom *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*. Godine 1908. nakladnik Hreljanović (Senj) pretiskao je spomenuto izdanje tek s promijenjenom naslovnom stranicom. Isti rječnik izašao je i u Zadru god. 1909. u izdanju Schönfelda s drugom naslovnom stranicom.³²

Zlatko Vince o Parčićevom leksikografskom djelu piše: „Makar je bilo više pokušaja u Dalmaciji da se izradi hrvatsko-talijanski i talijansko-hrvatski rječnik,... tek je Dragutinu Parčiću pošlo za rukom da svoje težnje i planove ostvari sistematskim radom, pa mu je uspjelo da tiskom izda i hrvatsko-talijanski i talijansko-hrvatski rječnik u više popravljenih i povećanih izdanja.” I nastavlja: „Iako je i time ime Parčićevo postalo jedno od najpopularnijih u Dalmaciji i Istri, nitko se nije potanje na nj osvrnuo, makar su generacije onih koji su uzgojeni u talijanskom jeziku u Dalmaciji učili hrvatski jezik s Parčićevim leksičkim priručnicima. Njegovo je ime ne samo jedno od najpopularnijih, nego i za narodni preporod, premda se politikom nije bavio, Parčić je bio jedan od najzaslužnijih ljudi.”³³ I zbog njegovih rječnika i zbog staroslavenskog misala ostat će Parčiću „vječna uspomena u hrvatskoj knjizi”,³⁴ njegovi su rječnici „do danas naj-

---

31 Citirano prema Z. VINCE, *n. dj.*, 289.

32 Z. VINCE, *n. dj.*, 295.

33 *Prava hrvatska misao*, 1903, br. 2, str. 72.

34 *Hrvatska kruna*, 1903, br. 2.

bolji rječnici za te jezike”³⁵, a od njegova hrvatsko-talijanskog i talijansko-hrvatskog „ni do danas nemamo boljega”.³⁶ I prof. M. Deanović u predgovoru svoga talijansko-hrvatskog rječnika (1942) piše kako je „naša dobra leksička tradicija omogućila Dragutinu Parčiću da u drugoj polovici prošloga vijeka dade svoj, dosad najbolji talijansko-hrvatski rječnik”.³⁷

3. Uz rječnike osjećala se u Dalmaciji i Istri potreba za gramatikom hrvatskog jezika. Zato je Parčić, da bi profesorima i učenicima olakšao učenje hrvatskog jezika, uz spomenute rječnike priredio i gramatiku hrvatskog jezika koja je izašla u Zadru 1873. *Grammatica della lingua slava (illirica)* izašla je u nakladi Spiridiona Artale. Bila je vrlo lijepo primljena, a i službeni recenzenti (prof. Josip Perić u Dubrovniku i Ante K. Matas u Sinju) pohvalno su se o njoj izrazili, te se upotrebljavala kao školski udžbenik. Knjigu je ocijenio i zagrebački kanonik Adolf Weber te ju je preporučio bečkoj vladi kao „djelo shodno za školsku porabu”.³⁸ Kako je bila primljena svjedoči i činjenica da je već 1878. doživjela drugo popravljeno izdanje (u nakladi istog nakladnika), a J. B. Feuvrier ju je 1877. preveo na francuski i bila je tiskana u Beču.

I tako je Parčić ne samo svojim rječnicima već i svojom gramatikom stekao velike zasluge za hrvatsku narodnu stvar.

IV. PARČIĆ—SPASITELJ GLAGOLJSKE BAŠTINE

1. Kako je već prije spomenuto, Parčić je živio i bio odgojen u kontinuirano glagoljskim sredinama te je stoga shvatljiva njegova ljubav za glagoljsku stvar. Živeći među glagoljašima vidio je da „nemaju misala ni brevira ni rituala”.³⁹ Zato je već zarana počeo misliti na izdavanje glagoljskih liturgijskih knjiga, da bi tako spasio našu starodrevnu povlasticu od neminovne propasti koja joj je prijetila zbog nestašice glagoljskih knjiga, posebno misala.⁴⁰ Zadnji glagoljski misal izašao je u Rimu 1741. (Karamanovo izdanje), a glagoljski časoslov 1771. godine (izdanje Petra Gocinića-Galzigne). Ove liturgijske knjige bile su tiskane u crkveno—ruskoj redakciji koju je u iste uveo Rafael Levaković (misal 1631. i časoslov 1648). To su hrvatski glagoljaši teško podnosili i zato se mislilo na tisak liturgijskih knjiga u hrvatskoj redakciji. U tu svrhu trebalo je proučiti najstarije hrvatske glagoljske kodekse i prve tiskane glagoljske knjige — misale i brevijare. Na tome je Parčić počeo raditi već kao bogoslov, surađujući s I. Brčićem pribavivši mu odlomke iz vrbničkih misala.⁴¹ Rad na proučavanju starih glagoljskih

35 *Pučka prosvjeta*, 1932, br. 7, str. 159.

36 M. ROJNIĆ, *Stogodišnjica rođenja D. Parčića*, Istra, 1932, br. 2.

37 Prema Z. VINCE, *n. dj.*, 295—296.

38 DAROSLAV, *n. dj.*, 15.

39 I. RADIĆ, *n. dj.*, 7.

40 DAROSLAV, *n. dj.*, str. 27.

41 Čuvaju se u župskom uredu Vrbniku kao I. vrbnički (1456) i II. vrbnički (1462). Usp. V. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 343—349 i 349—353.

kodeksa Parčić će nastaviti i kasnije – u Zadru i zatim u Glavotoku, koji je obilovao glagoljskim rukopisima te je imao i jedan primjerak prvog tiskanog misala (1483) i više glagoljskih inkunabula. Po svojoj sekularizaciji (1876) isto će nastaviti u Vatikanskoj knjižnici u Rimu.

2. Međutim, tiskanju toliko potrebnog glagoljskog misala stajale su na putu brojne zapreke. Ne samo sa crkvene strane, već još više one sa strane austrijske diplomacije. Bolji dani za glagoljsku stvar nastupit će dolaskom na Petrovu stolicu pape Lava XIII. (1878–1903), koji je bio posebno sklon Slavenima. U vezi s time čitamo u Parčićevom životopisu: „Malo zatim što se je tako Parčić u Rimu nastanio i uredio kao kanonik sv. Jeronima i prionuo uz posao, kad je eto zasjala na obzorju katoličke crkve nova, neobična zvijezda, neumrla Lav XIII. S njim je i liturgičnom staroslovenskom jeziku zarudila zora bolje budućnosti...”⁴² On je u katoličkim Slavenima gledao most između Istoka i Zapada koji bi mogao dovesti do sjedinjenja razjedinjenu kršćansku braću. Zato je ozbiljno pokrenuto pitanje tiskanja glagoljskog misala. Naime, god. 1878. Propaganda povjerava dvojici Krčana, Ivanu Crnčiću i Dragutinu Parčiću, kanonicima sv. Jeronima u Rimu, pripremanje novog glagoljskog misala.⁴³

U prilog tomu išla je i znamenita enciklika *Grande munus* (1880) kojom je Lav XIII. sv. braću Ćirila i Metodija proglasio svecima sveopće Crkve i ujedno pohvalio i odobrio glagoljsko bogoslužje. Među Hrvatima nastaje veliko oduševljenje. Strossmayer u srpnju 1881. vodi u Rim veliko slavensko hodočašće, koje je Parčić u oduševljenju pozdravio posebnim pjesmama: hrvatskom i staroslavenskom.⁴⁴ U vezi s time u pojedinim se župama iznova uvodi glagoljska liturgija i sve se više osjeća potreba za glagoljskim misalom.

3. S tim u vezi nastalo je pitanje kojim slovima tiskati misal, da li glagoljskim ili latinskim, što će stvar vrlo zategnuti. Naime, jedan svećenički odbor u Splitu s don Franom Bulićem i Ivanom Danilom na čelu bio je za to da se glagoljica zamijeni latinicom. Zato god. 1882. poslaše Sv. stolici posebnu spomenicu: *Memoria sulla conversione dell'alfabeto glagolito nel latino dei libri liturgici slavi di rito Romano*. Promemorija, koju je potpisalo 12 svećenika i koja je bila tiskana (1882) kao posebna brošura na talijanskom jeziku, zagovarala je dvoje: prvo da se glagoljica zamijeni latinicom, i drugo da se ispravi jezik kako bi odgovarao prvotnom kojim su bile pisane prve liturgijske glagoljske knjige.⁴⁵

Parčić, kao najpozvaniji u toj stvari, odlučno se tome usprotivi. I u vezi s time napiše u *Katoličkoj Dalmaciji* oveći članak pod naslovom *Za obstanak glagoljice*, koji je bio otisnut i u posebnoj brošuri (Zadar 1882), u kojem iznosi svoje opaske zagovarajući temeljitim razlozima glagoljska pismena, ističući kako svako otezanje ide na štetu sta-

---

42 DAROSLAV, n. dj., 18.

43 I. PRODAN, *Je li glagoljica pravo svih Hrvata?*, str. 13–18.

44 DAROSLAV, n. dj., 19–20; M. BOLONIĆ, *Parčićeva*, 20 i bilj. 72.

45 Prema F. IVANIŠEVIĆ, *Pobjeda glagolice kroz tisućljetnu borbu*, Split 1929; DAROSLAV, n. dj., 20–21.

roslavenskog bogoslužja zbog nestašice knjiga. I zatim kako nema smisla činiti pokuse, jer nema nade da bi se staroslavensko bogoslužje moglo proširiti, a ukoliko do toga i dođe, neće odlučivati slova već druge vanjske okolnosti. Parčić je zato za „našu starinu – našu svetinju”, za „glagoljska” slova, kako je to bilo kroz šest stoljeća u neprekidnoj uporabi. Transkripciji su bili protivni Ivan Milčetić⁴⁶ i Vatroslav Jagić⁴⁷, a ako to već mora biti, oni su za ćirilicu.

Ovdje donosim i nekoliko izvadaka iz Parčićeva pisma o spomenutoj promemoriji⁴⁸ U njemu među ostalim piše: „Nješto sam bio natuknuo u mojoj brošurici, ali prema *zlo-kobnoj Spomenici* (potcrtao M. B.) ostao sam glas vapijućega u pustinji. Ovdje u Rimu, gdje nemaju jasna pojma o naših stvarih sve je zapelo; kad komu uplivnijem članu sv. Shora što god rekneš o tome, on ti odvrća: Questo è una un'affare complesso; i Vescovi dovrebbero essere uniti, il S. Padre se l'ha tolso a sè questa facienda i druge takve do-skočice; pak onda što ćeš na to... Mutikaše one Spomenice sve su zapleli; oni su bili poslali i prepis iste Spomenice dodar ovdješnjem (austrijskom, op. M. B.) poslaništvu, a to je bilo kao ovcu u žvale vuku...” U istom pismu Parčić dodaje: „*Mnogi svećenici iz Dalmacije* prose nek im se dozvoli glagoljski obavljati Božju službu, a ovdje sve spravljahu na policu nek ondje leži. Nemamo odvažne a ujedno i nema sklone osobe, koja bi se za to ozbiljno zauzela pri Sv. Ocu; a s druge strane slušaju se nje koje *diplomatičke spletke*, zbog umišljena panslavizma; i tako mora sve nekako čamiti, a žalibože, ako se ovako uznapreduje, i propasti”. I još samo ovo u vezi s navedenom spomenicom iz pisma o. Ivančića: „...Dakle kad ćemo s Misalom na čistac? Je li što god o pitanju latinice riješeno? Besiede i besiede u tih naših Dalmatinac al ozbiljna rada ni zere...”⁴⁹

4. Dok se tako među Hrvatima živo raspravljalo o pismu novog glagoljskog misala, Parčić je i dalje neumorno radio oko misala, tako da je već 1882. napisao da je glagoljski misal „mal da ne gotov u rukopisu”⁵⁰, a 1887. bio je cijeli misal pripremljen u rukopisu i pregledan od crkvenih vlasti. Sve je bilo pripravno za tisak. Trebalo je još misliti na nova glagoljska slova, jer ona Propagandine tiskare nisu više odgovarala radi starosti i trošnosti. I to će Parčić kao iskusni tiskar i stručanjak⁵¹ urediti. Sam je priredio matrice za lijevanje slova i radio pokuse u svom stanu što mu je dakako uzelo mnogo vremena i bilo razlogom mnogih neugodnosti.⁵²

---

46 Vienac 1883, br. 16–18 (prema V. ŠTEFANIĆ, *Staroslavenska akademija u Krku 1902–1927*, Zagreb 1944).

47 *Spomeni moga života*, II, 71; J. VAJS, *Nekoliko bilježaka o izdanju glagoljskog misala latini-com*, Sveta Cecilija XVIII (1924), str. 173.

48 Pismo pisano u Rimu 23. XI. 1885. i naslovljeno o. Stj. Ivančiću.

49 Pismo pisano u Glavotoku 4. II. 1884. Parčiću u Rim. Oba pisma nalaze se u Parčićevoj korespondenciji kod Biskupskog ordinarijata u Krku.

50 DAROSLAV, *n. dj.*, 21.

51 M. BOLONIĆ, *Parčićeva*.

52 Prema pismu biskupa Strossmayera Račkome od 14. X. 1886. kanonik sv. Jeronima Friš, svećenik zagrebačke nadbiskupije, koji je bio „u intimnom savezu sa austrijskom ambasadom” tužio je Parčića trojici kardinala da Parčić čini dukate. Stvar je došla i do sv. oca. Strossma-

I tako je sve bilo pripravno za tisak novog misala. Ali stvar nije mogla krenuti. Uz već spomenutu raspravu o pismu posrijedi je bilo i političko pitanje. Enciklika „Grande munus” pokrenula je Slavene, premda nije imala onog odjeka i rezultata koji su se možda očekivali među istočnim Slavenima. Austrijska diplomacija bojala se slavenofilstva, pa i na ovom crkveno-liturgijskom, glagoljaškom, polju. Kao član Trojnog saveza stajala je u službi njemačke politike i bilo joj je stavljeno u dužnost da na svojem teritoriju suzbije svaki pokret koji bi odisao slavenskim duhom. S tim u vezi išlo je i protivljenje širenju glagoljske liturgije među austrijskim Slavenima.⁵³ To je dakako išlo u prilog i dalmatinskim i istarskim Talijanima i talijanašima (iredentistima) kojima je slavensko bogoslužje u ovim primorskim krajevima bilo trn u oku.⁵⁴ U tom smjeru nastojala je austrijska diplomacija djelovati i na Rimsku kuriju, kako bi se stvorili preduvjeti da se uporaba glagoljice ograniči na vrlo maleni broj zabitnih seoskih župa te da se sve primorske župe proglašavaju latinskima. Zbog toga je austrijska diplomacija bila i protiv tiskanja glagoljskog misala. A kad je došlo do tiskanja istog, ona radi na tome da se misal tiska u što manjoj nakladi. U vezi s time pisao je I. Crnčić: „Premaže ter premaže neprijatelj!”

5. Stvar će napokon privesti sretnom svršetku i opet diplomacija, tj. konkordat sklopljen između Sv. stolice i Crne Gore od 18. kolovoza 1886. Prema tom konkordatu za nekoliko tisuća katolika u barskoj nadbiskupiji (Crna Gora) bilo je uvedeno staroslavensko bogoslužje. U tu svrhu morala je Propaganda tiskati liturgijske knjige (misal i dr.), ali isključivo za Crnu Goru i to *ćirilicom* (građanskom). Ruska diplomacija i ruski crkveni krugovi, nezadovoljni konkordatom, nisu bili sporazumni s time da se katoličke crkvene knjige za Crnogorce tiskaju ćirilicom. To je ruska diplomacija dala do znanja crnogorskom knezu, a ovaj je preko barskog nadbiskupa o. Šimuna Milinovića (1886–1900), koji se radi biskupskog posvećenja nalazio u Rimu, zamolio Sv. stolicu da se ćirilica zamijeni drugim pismom. To drugo pismo bila je glagoljica.⁵⁵ I tako se

---

yer osuđuje Friša koji služi kao oruđe protivnika koji idu za tim da zavod sv. Jeronima opet dođe u „u ruke naših protivnika” (Prema Ivan VITEZIĆ, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu i otok Krk*, Krčki kalendar 1954, New York, str. 46–47).

53 Karakteristična je za takvu austrijsku politiku i slijedeća zgoda. Kad je don Frane Bulić, kao ravnatelj gimnazije u Zadru, dozvolio svećenicima Fr. Ivaniševiću i B. Popariću da pred đacima služe glagoljsku misu, bio je od ministarstva u Beču pozvan na odgovornost radi tobožnje jugoslavenske propagande (südslavische agitation). Poznato je također kako je car Franjo Josip pozvao u Beč novoimenovanog splitskog biskupa Filipa Nakića „i naredio mu njeka već jednom prestane s tom glagolicom, koja otvara put ruskom panslavizmu”. To će potvrditi i zadarski nadbiskup 1899. na sastanku dalmatinskih biskupa u pitanju glagoljice. Rajčević, koji je bio za ukidanje glagoljice, rekao je na tom sastanku: „Gospodo i braćo, moram vam izjaviti da ovo nije samo moja želja nego i želja našeg vladara u Beču cara Franje Josipa, koji mi je to osobitom preporukom stavio na srce” (Prema Fr. IVANIŠEVIĆ, *n. dj.*, str. 32 i 42). Slične upute bile su dane i krčkom biskupu Antunu Mahniću.

54 Poznate su žestoke i žučljive borbe talijanaša u našim krajevima protiv glagoljice, kao i odlučna i dokumentirana obrana prijatelja glagoljice (Mahnić, Fr. Volarić, don I. Prodan, don F. Bulić i dr.).

55 Tom prigodom pisao je I. Crnčić jednom prijatelju u pismu od 24. XI 1890: „Držim da znate da tištu u Propagandi misal po slovjensku za Crnu Goru, ali *ni ćirilicom ni mladom ni starom* nego glagoljicom. Predomislili su se ... *Morali su se predomisliti* ... Parčić govori da za to tiska-

sada tiskanje glagoljskog misala formalno požurivalo zbog barske biskupije, a stvarno su ga najviše očekivali glagoljaši hrvatskih biskupija.

Tako je bilo definitivno riješeno i dugogodišnje natezanje i raspravljanje u pitanju slova novog glagoljskog misala. Ovakvo uplitanje nepozvanih faktora u pitanje glagoljice i nehotice je riješeno u smislu Parčičevih težnji i nastojanja, tj. da se misal tiska glagoljskim slovima i u hrvatskoj recenziji staroslavenskog jezika prema najstarijim glagoljskim rukopisima iz 14. st. i najstarijim tiskanim glagoljskim knjigama.

6. Brigu oko izdavanja novog glagoljskog misala predala je Sv. stolica Parčiću kao stručnjaku i jedino pozvanom za ovaj posao. On je sa zadovoljstvom primio povjereni mu posao ne bojeći se ni rada ni poteškoća kojih je bio svjestan i s kojima je računao. S rijetkom ustrajnošću vodio je sav posao u vezi s tiskanjem misala. Pripremio je nova glagoljska slova, jer su Propagandina bila stara i trošna. To i ostale tehničke pripreme oduzele su mu mnogo vremena jer je morao sve sam činiti. Šutio je, radio neumorno, a da se u javnosti o tome nije ništa znalo. U proljeće 1890. bilo je sve gotovo i započeo je sa slaganjem toliko očekivanog glagoljskog misala u hrvatskoj redakciji. I od tada je, nadzirući sav posao oko tiskanja misala, više živio u tiskari Propagande nego u svojem stanu – sv. Jeronimu.

Napokon, nakon pune tri godine ustrajnog i neumornog rada, u proljeće 1893. misal je bio dotiskan i razaslan hrvatskim biskupijama koje su ga željno iščekivale. Slova misala bila su lijepa, čitljiva i za oko ugodna, bez kratica, a tisak jasan. Ali posebna je vrijednost ovog misala bila u tome što je konačno napuštena ruskoslavenska redakcija i uvedena hrvatska na opće zadovoljstvo hrvatskih glagoljaša i hrvatske kulturne javnosti.⁵⁶

Ljubitelji glagoljice kao i sva hrvatska kulturna javnost oduševljeno su pozdravili Parčićevo izdanje glagoljskog misala i vrlo pohvalno se izrazili o prijevodu i opremi misala. Najpohvalnije se o njem izrazio sam Vatroslav Jagić. U svojem opširnom osvrtu o misalu Jagić, među ostalim, piše kako je napredak u poznavanju staroslavenskog jezika u 19. st. zahtijevao da se ne ponove pogreške starijih izdavača misala, R. Levakovića u 17. st. i M. Karamana u 18. st., nego da se novo izdanje zasnuje na predaji dobrih starih rukopisa i najstarijih tiskanih knjiga. To je „skoro s previše znanstvenom metodom”, „mal ne preučeno” učinio Parčić. Stoga Jagić u svojoj kritici piše da je ovo novo izdanje „triumf slavenske filologije napram ignoranciji posljednjih dvaju stoljeća, te se imamo s razlogom veseliti ovoj praktičnoj porabi rezultata slavenske filologije”. Hvaleći Parčićevo izdanje misala Jagić završuje: „Dosta je reći da je redaktor nastojao posvuda savjesno da crpe iz najboljih izvora...”⁵⁷

Ovaj glagoljski misal Parčićevo je životno djelo. To je plod njegovog višegodišnjeg nesebičnog rada. U tu svrhu Parčić je proučio stare glagoljske rukopise u domovini

---

nje, trebaju najmanje dvije godine! I samo 300 istisak da tištu toga. Valja da diplomacija naredila da samo toliko.” U drugom pismu od 22. XII. 1890. piše isti: „Ni 300 da ne štampaju onoga, nego samo 250? Premaže ter premaže neprijatelj...”

56 Zadnji put bio je tiskan glagoljski misal u Rimu 1741. u redakciji Mata Karamana.

57 U svojem *Archiv für slavische Philologie*, Bd XVI, 1893 (Citirano prema DAROSLAV, n. dj., 24–25).

i u Rimu, pregledao starija tiskana izdanja i konačno se odlučio za najbolje. Sam je misal uredio, priredio slova, slagao ga, nadzirao rad oko tiskanja i tako rekavši sam ga dotiskao. To je sve tražilo i vremena i volje, znanja i ustrajnosti i velike samozataje da se nadvladaju sve one velike poteškoće s kojima se je morao boriti. Sve je Parčić svladao i tako spasio glagoljsko bogoslužje od očite propasti koja joj je prijetila zbog nestašice knjiga. Za sve to primio je zaslužen priznanje i od pape Lava XIII, koji ga je odlikovao imenovavši ga svojim začasnim komornikom sa zlatnom medaljom.⁵⁸

Prvo izdanje Parčićevog misala, koji je zbog vanjskih političkih utjecaja, kako smo prije vidjeli, bio tiskan u vrlo ograničenom broju bilo je smjesta raspačano, jer je bila velika potražnja za njim. Tako je krčka biskupija dobila 70 komada (od kojih 10 komada za trećoredske samostane) i senjsko-modruška 150 komada.⁵⁹ Izgleda da Crnu Goru, za koju je bio prvenstveno tiskan, „nije valjda zapao nijedan primjerak”.⁶⁰ Stoga je trebalo prirediti drugo izdanje. Parčić je bio i opet pozvan da vodi i nadzire posao. Ovo drugo izdanje bilo je dogotovljeno 1896. godine.

7. Ovaj uspjeh nije, međutim, bio po volji neprijateljima glagoljice. Naime, borba protiv glagoljskog bogoslužja posebno je živnula već 1887. kad su mnogi svećenici počeli uvoditi glagoljanje u svoje crkve (a i Slovenci i Česi počеше isticati svoje pravo na glagoljanje), osobito nakon cmogorskog konkordata (1886). Stoga je reakcija političkih protivnika glagoljice bila već toliko ojačala da je optužbama i anonimnim pismima o tobožnjoj nevaljanosti i čak krivovjerju Parčićeva misala postigla od strane Crkve zabranu raspačavanja drugog izdanja.⁶¹ Jedan dio bio je razaslan prije zabrane, dok je preostali dio bio povučen iz prodaje. Istodobno je bilo naređeno tiskanje trećeg izdanja s tim da se uvažavaju navedeni prigovori i dvojbe. I opet je Parčić bio zamoljen „da bi sudjelovao i pomagao kod pretiskanja Misala, poimence da bi preveo i priredio za tisak najnovije mise, koje još nije mogao unesti u izdanju svoga Misala iz 1893”. Time mu je dana najljepša moralna zadovoljština i nagrada za ono za što je prije bio uvrijeđen zbog zlobe drugih. Ali, na žalost, pozivu se već nije mogao odazvati i svojoj želji udovoljiti. Na to smjeraju riječi u posljednjem pismu, što ga je pisao iz Rima 30. studenoga 1902. jednome prijatelju u Krk, naime: „Ovo moje preminuće žali me samo za to, što je bilo došlo doba da se dovrši misal, pa eto Providnost Božja uzteгла mi tu zadovoljštinu. Hvala Bogu.”⁶²

Parčić je umro u Rimu 25. prosinca 1902. A treće izdanje misala – kao i drugo izdanje s neznatnim popravcima koje stručnjaci ne odobriše – izađe iz tiska u redakciji Josipa Vajsa 1905.⁶³

---

58 DAROSLAV, *n. dj.*, 23.

59 P. STRČIĆ, *Dopisivanje Dinko Vitezić – Josip Juraj Strossmayer*, Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, XIV, 1969, str. 215.

60 DAROSLAV, *n. dj.*, 24.

61 O anonimnim optužbama vidi ISTO, 26–27.

62 ISTO, str. 26.

63 ISTO, str. 24–25; M. BOLONIĆ, *Tiskane*, str. 33.

8. Napokon navedimo ovdje i druga njegova glagoljska izdanja. Još kao redovnik preveo je i za tisak pripremio *Prilog misa* za Treći red kojeg je, odobrenog od krčkog i porečkog biskupa, predao provincijalu o. Josipu Dujmoviću da ga podnese Sv. zboru za širenje vjere (Propagandi) na potvrdu i odobrenje. Taj *Prilog rimskom Misalu slovenskim jezikom (leta 1741.) v nemže Misi sveobštee crkve, za nekae mesta, i v tretiem čine sv. Frančiska sdržet se*, izašao je u Rimu 1882. Prilog je izašao troškom provincije trećoredaca glagoljaša i bio je tiskan pod Parčićevim nadzorom u tiskari Propagande, ali još uvijek sa starim slovima. Iste te godine bio je njegovim nastojanjem tiskan u Propagandi glagoljski *Ordo et Canon Missae* što ga je prodavala *Katolička Dalmacija* u Zadru.

Istodobno, dok se u tiskari Propagande tiskao cjelokupni glagoljski misal, tiskao se tamo usporedno i mali glagoljski misal za pokojne (*Mise za umršee*), koji je izašao 1893. i opet 1894. godine. Istovremeno bio je tiskan i glagoljski *Sacrum convivium*. Dozvolom Sv. stolice bio je dotiskan i *Rimski obrednik* na hrvatskom jeziku, koji je Parčić uredio i pripremio prema zadnjim izdanjima iz 1640. i 1827. A da bi popovima glagoljašima olakšao da s razumijevanjem čitaju misal, izdao je u vlastitoj nakladi *Mali azbukvar* za pravilno čitanje glagoljice, koji se tiskao istodobno s prvim izdanjem glagoljskog misala.⁶⁴

Uz spomenuta djela ostavio je Parčić još mnogo toga neobjelodanjena u rukopisu. Nešto uređeno, a drugo djelomično; a da ga je Bog još koju godinu poživio bio bi zasigurno više toga tiskom objavio. Uz misal najdraža mu je misao bio glagoljski časoslov koji je preko 100 godina čekao na novo izdanje.⁶⁵ Stoga je već prije počeo spremati građu za njega te je za Brčićeve ulomke Sv. pisma učinio *Appendix* s kojim ih je upotpunio, sakupivši osobito one dijelove što dolaze u liturgijskim knjigama, posebno u vrbničkim misalima. Zatim je posebno uredio i pripremio *Psalterium* s raznim varijantama. Ostavio je također i *Lectioarium*, koji sadrži homilije, govore svetaca iz brevijara od 1. nedjelje došašća do 4. nedjelje po Duhovima.⁶⁶

Parčić koji je u mlađim godinama priredio talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanske rječnike i gramatiku hrvatskog jezika, nije mogao ni staroslavenski jezik ostaviti bez takvih priručnika. Dobro je naime znao da pravo značenje svake riječi što dolazi bilo u glagoljskom misalu bilo u glagoljskom brevijaru nije a niti može biti svakome poznato. Jednako kao što svaki svećenik koji služi misu na latinskom jeziku mora znati latinski, tj. mora poznavati latinsku gramatiku i latinske riječi, isto tako i svaki glagoljaš mora poznavati staroslavenski jezik. U tu svrhu, kako je već rečeno, Parčić je izdao *Mali azbukvar*. Priredio je i gramatiku staroslavenskog jezika na latinskom: *Grammatica palaeoslavico-latina* i *Rječnik latinsko-glagoljski*, ali su oni ostali u rukopisu.⁶⁷

---

64 DAROSLAV, n. dj., str. 23.

65 Zadnji glagoljski časoslov tiskan u Rimu 1771. u redakciji Ivana P. Gocinića.

66 DAROSLAV, n. dj., str. 27–28.

67 ISTO, 28.

A za franjevački Treći red preveo je na staroslavenski jezik *Martyrologium* (Mučenikoslovlje) franjevačkog reda, koji je isto tako ostao u rukopisu.⁶⁸

* * *

Parčić je svojim radom,⁶⁹ osobito leksikografskim i stručnim i znanstvenim radom stekao za glagoljicu neumrle zasluge te je s pravom bio smatran jednim „od najzaslužnijih ljudi” svoga vremena.⁷⁰ A sarajevska *Vrhbosna* u vijesti o njegovoj smrti ovako je označila Parčićev život i rad: „Oživjeti hrvatsku glagoljicu, koja je pomalo stala propadati zbog nestašice glagoljskih knjiga, bio je ponajdraži posao kanoniku Parčiću. Zbog toga nastojanja okitio mu je prsa veliki Leon XIII. zlatnom medaljom. I dok bude svieta, i dok se bude iz nepokvarenih hrvatskih srdaca dizao u nebeske visine slavospjev *Slava va višnjih* Bogu, s ponosom i zadovoljstvom sponinjat će se hrvatski narod svojega slavnoga glagoljaša Parčića, kojemu slava i dika i ovoga i onoga svieta!”⁷¹

---

68 S. IVANČIĆ, *n. dj.*, str. 199–200 (D. Parčić).

69 Parčić se također bavio geografijom i zvjezdoznanstvom, bilinstvom i životinjskim svijetom, fizičkim pokusima, a osobito se bavio izradom slova imajući za to i posebnu radionicu u Glavotoku i kasnije u Rimu. Bavio se i slikarstvom, a okušao se i na pjesničkom polju i prijevodima pjesama. U vlastitoj tiskari *Serafinski tisak* u Glavotoku objavio je dio Danteove *Božanske komedije* itd. Smatra se pionikom fotografije u Hrvatskoj (usp. Nada Grčević, *Fotografska ostavština Dragutina Parčića*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 19, 1972, str. 373–392). Opširnije o njegovu djelu vidi M. BOLONIĆ, *Parčićeva*.

70 *Prava hrvatska misao*, 1903, br. 2, str. 72.

71 VRHBOSNA, XVII, 1903, str. 16. Citirano prema I. VITEZIĆ, *Hrvatski*, str. 44 (vidi bilj.52).

ZUSAMMENFASSUNG

Heuer, 1982, ist 150 Jahre vom Geburt und 80 Jahre vom Tode Dragutin A. Parčić, dem ein ehrvoller Platz in der kroatischen kulturellen Geschichte gehört, besonders auf dem Gebiet der Sprache, der Lexikographie und der Altslawische Liturgie.

Dragutin Parčić hat im Jahre 1858. erstes Mal in Kroatien Kroato-Italienisches Wörterbuch und 1868. Italiano-Kroatisches Wörterbuch veröffentlicht, die später in mehreren Auflagen erschienen sind. 1873. hat er in italienische Sprache die Gramatik der kroatischen Sprache veröffentlicht. Die Gramatik ist später (1878) als 2 Auflage und in französisch erschienen.

Die unsterbliche Verdienste hat sich Parčić für die Glagolitische Erbe mit der Veröffentlichung des Glagolitischen Mysals (1893) in der kroatischen Redaktion erworben. Für diesen Zweck hat er alle glagolitischen Kodeks (im Manuskript) und die ersten gedruckten glagolitischen Mysals erforscht.

Für seine wissenschaftliche Arbeit haben eine grosse Bedeutung zwei glagolitische Ambiente gehabt: Vrbnik, wo er im Jahre 1832. geboren ist, und Ordens Gemeinschaft Patres Tertius Ordinis, die glagolitische Erbe gepflegt haben, derer er Mitglied bis Jahre 1876. war. Im Jahre 1876. ist er zum Kanoniker vom kroatischen Kollegium hl. Hieronimus in Rom ernannt worden und seit dieser Zeit hat er sich ganz der glagolitischen Erbe und der Auflage des glagolitischen Mysals gewidmet.